

A Kismarosi-(fél)sziget, a Kisduna-ág és a Kismaroshoz tartozó ártéri rétek, továbbá a falutól délre eső területek madárvilágának felmérése

Manczur Ferenc

Az adatgyűjtés a 2009-es évben a költési időszak bejárásai és az elmúlt évek madártani megfigyelései (adatközlés: Manczur Ferenc és Selmeczi Kovács Ádám), alapján történt. 2009. március 1. és június 10. között a hajnali és esti órákban 6 alkalommal került sor lineáris madárszámláló módszerrel történő bejárásra a 12-es főút, a Morgó-patak torkolata, a Duna és a település nyugati közigazgatási határa közötti területen (felmérő: Manczur Ferenc). A június második felére tervezett hálós madárbefogás és gyűrűzés az idei évben a Duna áradása miatt nem volt lehetséges, de az elkövetkező években mindenképpen szeretnénk elvégezni.

A részletes fajlista a becsült minimum-maximum madárpár adatokkal a mellékelt X-cell táblázatban található.

Összefoglalás:

A gyümölcsösök, szántók, ártéri erdők, ártéri rétek mozaikszerű elhelyezkedése miatt számos különböző élőhelyigényű madárfaj figyelhető meg. A rendszeresen előforduló, költő és vonuló fajok együttes száma 100 feletti!

A terület legfontosabb értéke, hogy költő és táplálkozó helyet biztosít az ártéri területek jellemző madarai számára. A közönségesebb fajok mellett több pár berki tücsökmadár, kerti geze, kerti- és karvaly poszáta, cigánycsuk és töviszuró gébics is költ a területen.

A kismarosi-sziget kőhídjától nyugatra található réteken, kaszálókon a költési időben rendszeresen megfigyelhető a haris.

Bár a kismarosi Kisduna-holtágon költő vízimadarak a gyakoribb fajokhoz sorolhatóak (tőkés réce, vízityúk, kis vízicsibe) a holtág és az azt övező ártéri rétek igen jelentős táplálkozó területek (egyebek mellett a nagy és kis kócsag, a fekete és fehér gólya, szürkegém számára).

A területen megfigyelhető ragadozómadarak közül jelentős a rétisas, kígyászölyv, darázsölyv, egerészölyv, héja és karvaly előfordulása, amelyek közül több rendszeres táplálkozó helyként használja a területet.

A Duna kismarosi szakaszán néhány éve rendszeresen megfigyelhető az országban egyedül a Dunakanyarban költő nagy bukó több példánya is. A faj 2004-es első hazai fészkelése Kismaroson a Morgó patak befolyásának környékén lehetett (Selmeczi Kovács Ádám megfigyelése).

A terület madárvilágát veszélyeztető legfontosabb tényezők:

1. Az ártéri növénytakaságok és a Kisduna-ág természetes jellegének megőrzése létfontosságú, ennek megváltoztatása esetén az itt költő és táplálkozó természetvédelmileg jelentős fajok számának jelentős csökkenése várható. A kismarosi-félsziget vegetációjának őshonos, ártéri jellegűvé történő visszaállítása fontos feladat. Szintén fontos, hogy a falutól délre eső mezőgazdasági területeken a jelenlegi mozaikos földhasználat ne váljon intenzívebbé.

2. A terület jelenlegi turisztikai használata (kirándulók, lovaglás, horgászás, a gáton biciklis túrázók) évtizedek óta fennáll és a terület védetté nyilvánítása esetén is a jelenlegi módon fenntartható. Problémát egyes esetekben a felelőtlen emberi magatartás (szemetelés, tűzrakás) okozhat. A tömegetturizmus felé történő lépések, intenzívebb használat valamint a gát és a Duna meder közötti terület gépjármű forgalmának növelése (gépkocsik, munkagépek, quadok,

terepmotorosok) azonban megakadályozandó, mivel ezek jelentős zavarást okoznak. Ennek érdekében behajtást tiltó táblák és fizikai akadályok (sorompó) elhelyezése is javasolt.

3. A kaszálókon a rendszeres kaszálás a kaszálás időpontjának gondos megválasztásával a haris (és többi ott fészkelő faj) szempontjából rendkívül jelentős. Itt szükséges lehet a magántulajdonú földek tulajdonosainak tájékoztatása és bevonása e rendkívül ritka madárfaj megóvásának érdekében (részletesebben lásd alább).

4. A terület növényzetének pusztítása (elsősorban fakivágás, de munkagépek behajtása miatti taposás is), az elmúlt években többször előfordult. Bár a területen található fafajok nem mindegyike őshonos, az idősebb faállomány (pl. nyárfák) számos madárfajnak teremti meg a fészkelési lehetőséget. A kismarosi dunaparti játszótéren és környékén, továbbá a kismarosi szigetre vezető út melletti nyárfák kivágása pl. számos madárodú és fészkek eltűnését jelentette (pl. a területen költő egyetlen ismert erdei fülesbagoly pár fészkelő fája is áldozatul esett). Bár a nem őshonos fajok lecserélése, őshonosakra önmagában természetvédelmi szempontból üdvözlendő, az idős fák kivágására azonban fokozatosan, az ártéri erdő és fasorok folyamatos megtartása mellett kellene sort keríteni. Az ártéri rétek magányos famatuzsálemeinek (fehér fűz) kímélete kiemelt jelentőségű (sajnos ezek közül is kivágásra vagy a gátjavítás kapcsán elpusztításra került néhány az elmúlt időszakban). A lábon száradt holt fák helybenhagyása (ahol balesetvédelmi aggályt nem vet fel) madárvédelmi szempontból szintén fontos. Ezek jelentőségének bemutatása (információs tábla, füzet) fontos lenne a „rendrakó” tisztogatások, és tűzifa gyűjtés megelőzésére.

A haris költését veszélyeztető tényezők és védelméhez szükséges speciális intézkedések

A vizsgált terület legértékesebb költőmadara a haris Magyarországon fokozottan védett madár, természetvédelmi értéke 500 000 Ft, a hazai Vörös Könyv besorolása szerint aktuálisan veszélyeztetett madárfaj. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület munkatársai által kidolgozott harisvédelmi program alapján a vizsgált területen a következő intézkedésekkel lehetne biztosítani a faj megmaradását, állományának gyarapodását.

Veszélyeztető tényezők:

Kaszálás

A kotlási időszakban (májusban, júniusban) végzett gépi kaszálás a haris fészkeknek akár 90%-át is elpusztíthatja. A fiókok kikelése után a gépi kaszálás nemkívánatos technikája (kivülről befelé szökülő köröket leíró munkagép) okozhat nagymértékű pusztulást, mivel ilyenkor a madarak mindig a még fennmaradt vegetációban keresnek menedéket. A közelükbe kerülő kaszálógép elől pedig, a fű közé bújással, lelapulással keresnek menedéket, és közben a kasza gyakran elvágja őket.

Fészkelőhelyek felégetése

A késő tavaszi gyújtogatások okozta tüzek jelentősen rontják, és legtöbbször alkalmatlanná teszik a haris számára a fészkelőhelyeket. Az előző évi növényzet hiánya miatt ugyanis csak akkor tud megtelepedni, ha a friss vegetáció kellő magasságot ér el.

Kaszálás elmaradása

Napjainkban Magyarországon valamennyi nyílt térséghez kötődő növény- és állatfaj egyre nagyobb veszélynek van kitéve a legeltetés, illetve kaszálás elmaradásával együtt járó bebokrosodás, beerdősülés miatt. Ártéri területeinken ez a veszély az agresszíven terjedő

gyalogakác miatt különösen nagy, amely elfoglalja illetve megsemmisíti fészkelőhelyét. Hosszabb távon ez a folyamat a haris élőhelyeinek nagy részét örökre megsemmisítheti. Mivel a haris a kaszálók tipikus fészkelője, azok legelővé alakítása kedvezőtlen számára, ilyenkor ugyanis megváltozik a gyepterkezet, ami gyakran a terület elhagyására készíti.

Gyakorlati védelem

A haris által "lakott" réteken a kaszálás alapvető fontosságú, melynek elmaradása néhány év alatt megszünteti élőhelyét. Ugyanakkor a nem megfelelő időben végzett műveletek igen nagy veszélyt jelentenek a költő madarakra.

A haris élőhelyein meg kell akadályozni az alábbi kedvezőtlen változásokat:

1. Az intenzív szénatermelést, amely a fészkelések szempontjából alapvető fontosságú szegélyzónák megszűnését eredményezi.
2. A gyorsabban növekvő fűfélék termesztését, amely az átlagos területekhez képest vonzóbb állapotot teremt a haris számára, de a korai kaszálások miatt az állomány jelentős részének pusztulását eredményezi.
3. A szegélyzónák felszámolását, amely takarójellege miatt alapvető jelentőségű a frissen visszaérkező madarak, a fészkek és a kotló madár, illetve a fiatal fiókák védelme szempontjából.
4. A korábban kezdődő és gyakoribb kaszálásokat, amely a fészkek és a fiókák jelentős mértékű pusztulását okozzák.
5. A kaszálórétek átalakítását intenzív legelőkké.
6. A kaszálások felhagyását.
7. Drénező árkok készítését, amelyek a talajvízszint csökkenését eredményezik.

Támogatni kell a haris élőhelyein az alábbi mezőgazdasági kultúrák telepítését, illetve technológiák alkalmazását:

1. Olyan kultúrákat kell telepíteni, amelyekből korán takaróvegetáció lesz.
2. Meg kell hagyni korábbi évekből származó magaskórósokat, legalább a táblaszéleken,
3. Meg kell őrizni, és fenn kell tartani a csatornákat, az árkokat.
4. Meg kell hagyni a kaszálások során a 2-3 méter széles szegélyzónát a tábla széleken és a bokrok, bokorcsoportok körül.

A fiókák és öreg madarak kaszálás által történő pusztulásának csökkentése érdekében az alábbi intézkedések szükségesek:

1. Késleltetni kell a kaszálás időpontját, és kompenzálni kell az ezzel együtt járó jövedelem kiesést.
2. Lehetőség szerint biztosítani kell, hogy az első kaszálás július közepe után legyen.
3. A kaszálás a tábla közepén kezdve, belülről kifelé haladva kell végezni. (Skóciában végzett összehasonlító vizsgálatok kimutatták, hogy az ilyen módon végzett kaszálással a pusztulás a negyedére csökkenthető). Az oda-vissza történő kaszálás esetén csak a terület felén, harmadán végezzenek munkákat.
4. Kerülni kell a lekaszálandó terület körülkaszását, mert ez megakadályozza, hogy a harisok más területre átvándoroljanak, ami növeli a pusztulás veszélyét
5. Legfontosabb élőhelyein gondoskodni kell az elvadult házimacska és a róka állomány folyamatos csökkentéséről, házi macska esetében lehetőség szerint annak felszámolásáról. Minden eszközzel meg kell akadályozni a gyalogakác terjedését, amely nemcsak a haris, hanem számos más faj élőhelyét is veszélyezteti.

Harisvédelmi intézkedések forrása:

<http://www.mme.hu/termeszetvedelem/tovabbi-fajvedelmi-programok/haris.html> (hozzáférés 2009.12.01)